

Н. О. СЛОБОДЯН, В. Ю. ЯТИЩУК, Н. О. ТЕРЕНДА, Н. Я. ПАНЧИШИН, Т. П. ВАЩУК

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОШИРЕНOSTІ НЕІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ У РІЗНИХ ПОПУЛЯЦІЯХ, ОЦІНКА ФАКТОРІВ РИЗИКУ І РОЗРОБКА СТРАТЕГІЙ ПРОФІЛАКТИКИ

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України, м. Тернопіль, Україна

Мета: дослідження поширеності неінфекційних захворювань у різних популяціях, оцінка впливу ключових факторів ризику на здоров'я населення і розробка ефективних стратегій профілактики для зменшення захворюваності та смертності, пов'язаної з неінфекційними захворюваннями.

Матеріали і методи. У роботі досліджено та проаналізовано поширеність неінфекційних захворювань у різних популяціях, а також оцінено ключові фактори ризику, що сприяють їх розвитку. Основна увага приділена таким захворюванням, як серцево-судинні хвороби, онкологія, діабет і хронічні респіраторні захворювання, які є провідними причинами смертності та інвалідності в Україні.

Результати. Представлено актуальні статистичні дані про захворюваність та смертність від неінфекційних захворювань, а також проаналізовано основні поведінкові, біологічні та екологічні фактори ризику. Розглянуто міжнародний досвід у сфері профілактики неінфекційних захворювань та рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я. Вагомий акцент зроблено на розробці стратегічних заходів щодо профілактики неінфекційних захворювань, які включають програми попередження, раннього виявлення та лікування неінфекційних захворювань, а також стратегії зниження ризиків і зміцнення здоров'я населення. У статті підкреслено важливість впровадження національних профілактичних програм, спрямованих на зміну поведінкових факторів ризику, таких як тютюнокуріння, недостатня фізична активність, нездорове харчування та зловживання алкоголем, для зменшення тягаря неінфекційних захворювань в Україні.

Висновки. Отже, неінфекційні захворювання є провідною причиною смертності у світі. Більшості випадків можна запобігти, проте необхідні ефективні стратегії профілактики, щоб зменшити вплив поведінкових факторів ризику, таких як куріння, нездорове харчування, недостатня фізична активність та зловживання алкоголем.

Наразі неінфекційні захворювання є головною причиною смертності в Україні, становлячи 91 % від загальної кількості смертей. Найбільший вплив мають серцево-судинні захворювання й онкологія. Через старіння населення та недосконалість охорони здоров'я ситуація може погіршитися.

Визначено, що STEPS-методика, рекомендована ВООЗ, дозволяє країнам збирати стандартизовані дані про поширеність неінфекційних захворювань та їхні фактори ризику, що є важливим для прийняття обґрунтованих рішень у боротьбі з цими захворюваннями.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: неінфекційні захворювання; профілактика; серцево-судинні хвороби; діабет; онкологічні захворювання; стратегічні програми; охорона здоров'я; фактори ризику; міжнародні рекомендації.

Неінфекційні захворювання (НІЗ) сьогодні є провідною причиною смертності у світі. За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ, 2024), щороку через НІЗ помирає 41 млн осіб, з яких 15 млн припадає на людей віком від 30 до 69 років. Основними групами захворювань, що викликають 80 % смертей від НІЗ, є серцево-судинні захворювання (ССЗ), онкологічні захворювання, діабет і хронічні обструктивні захворювання легень [1, 2].

Більшості випадків НІЗ можна запобігти. Серед основних причин захворювань – поведінкові фактори ризику, такі як тютюнокуріння, нездорове харчування, недостатня фізична активність та зловживання алкоголем. Ці чинники можуть призводити до розвитку біологічних ризиків, включно з

надмірною вагою, ожирінням, підвищеним артеріальним тиском і високим рівнем холестерину [3].

Без ефективних заходів щодо зниження тягаря НІЗ упродовж найближчих десятиліть втрати у вигляді витрачених ресурсів можуть досягти трильйонів доларів, оскільки країни змушені будуть покривати як прямі витрати на охорону здоров'я, так і непрямі втрати людського та соціального капіталу. Однак економічно вигідні стратегії для зменшення цього тягаря існують. Сталі заходи з профілактики факторів ризику та покращення системи охорони здоров'я можуть врятувати мільйони життів і запобігти передчасним смертям.

Мета роботи: дослідження поширеності НІЗ у різних популяціях, оцінка впливу ключових факторів ризику на здоров'я населення і розробка ефек-

тивних стратегій профілактики для зменшення захворюваності та смертності, пов'язаної з НІЗ.

Матеріали і методи. У роботі досліджено та проаналізовано поширеність НІЗ у різних популяціях, а також оцінено ключові фактори ризику, що сприяють їх розвитку. Основна увага приділена таким захворюванням, як серцево-судинні хвороби, онкологія, діабет і хронічні респіраторні захворювання, які є провідними причинами смертності та інвалідності в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що НІЗ є однією з основних причин передчасної смертності в Україні, а також глобально. Згідно з даними, НІЗ стали причиною 91 % від загальної кількості смертей в Україні. Серед чотирьох найпоширеніших НІЗ найзначніший вплив на смертність мають ССЗ та онкологія. У 2024 р. 67 % усіх смертей було викликано ССЗ, а онкологія стала причиною 13,6 % випадків смерті [1].

Актуальність досліджень у цій сфері посилюється прогнозованим зростанням тягаря НІЗ в Україні через старіння населення та недостатні заходи в галузі охорони здоров'я. Тривалість життя в Україні у 2024 р. становила лише 72,2 року, що значно нижче, ніж у багатьох європейських країнах. Для порівняння, у Франції цей показник досягав 82,7 року. Це є серйозним викликом для національної системи охорони здоров'я, враховуючи, що частка пенсіонерів у країні у 2024 р. становила 28,1 % від загальної чисельності населення [4, 5].

Важливими аспектами досліджень є оцінка факторів ризику, таких як високий артеріальний тиск, нездорове харчування, недостатня фізична активність, куріння та вживання алкоголю. Наукові публікації підтверджують, що комплексний підхід до профілактики, що включає зменшення впливу цих факторів ризику, є ключовим елементом у боротьбі з поширеністю НІЗ.

Стратегічні рекомендації спрямовані на розробку державних програм для зниження рівня захворюваності та смертності від НІЗ, що охоплюють профілактику, своєчасне лікування та зміцнення системи охорони здоров'я.

Результати дослідження та їх обговорення. НІЗ є провідною причиною смертності та захворюваності в усьому світі, зокрема в Україні. Вивчення поширеності цих захворювань у різних популяціях, а також аналіз факторів ризику, що сприяють їх виникненню, є важливими кроками для розробки ефективних профілактичних стратегій. В умовах зростання тягаря НІЗ, що значною мірою впливає на здоров'я населення та національну систему охорони здоров'я, особливе значення набуває розробка підходів до попередження та раннього виявлення цих захворювань.

Звичайні системи охорони здоров'я часто не містять достатньо даних про НІЗ і їхні фактори ризику. Для вирішення цієї проблеми Європей-

ське регіональне бюро ВООЗ створило та вдосконалило систему етапного підходу до епідеміологічного нагляду (STEPS). Ця система застосовує покращені методи збору інформації, які допомагають країнам отримувати ключові дані про НІЗ та їх поширеність. Крім того, система STEPS адаптована до використання цифрових інструментів, що дозволяє охоплювати різні аспекти здоров'я, включаючи психічне здоров'я, травми та індикатори, отримані безпосередньо від пацієнтів. Ці індикатори відповідають міжнародним стандартам моніторингу НІЗ, зокрема Глобальному плану дій ВООЗ із запобігання НІЗ (GAP), Системі глобального моніторингу (GMF) та Цілям сталого розвитку ООН (ЦСР). Це дозволяє ефективно оцінювати досягнення в галузі громадського здоров'я [6].

Європейська програма на 2023–2025 рр., під назвою «Об'єднані дії для поліпшення здоров'я в Європі», виступає дорожньою картою для поліпшення здоров'я та добробуту у Європейському регіоні ВООЗ. Вона допомагає урядам країн забезпечити рівний доступ до якісних медичних послуг, підвищити захист від надзвичайних ситуацій та сприяти розвитку здорових громад через профілактичну роботу [5].

Дослідження STEPS в Україні є важливим кроком у цьому напрямку, адже вперше надає комплексні дані про поширеність факторів ризику НІЗ і дозволяє оцінити ефективність заходів щодо їх профілактики. Це дає змогу країні приймати обґрунтовані рішення та розробляти цільові політики для боротьби з НІЗ, такими як онкологічні та ССЗ, а також діабет.

STEPS – це рекомендований ВООЗ підхід для епідеміологічного нагляду за факторами ризику НІЗ. Цей метод дозволяє стандартизовано збирати, аналізувати та поширювати дані про НІЗ у країнах-членах ВООЗ. STEPS охоплює три рівні оцінки факторів ризику: анкетування, фізичні вимірювання та біохімічні аналізи. Кожен рівень включає основні, розширені та додаткові модулі, які можна адаптувати до потреб та умов кожної країни [7].

Отримані результати не лише відображають тенденції всередині країни, а й дозволяють проводити порівняння між країнами. Зокрема, дослідження містить соціально-демографічні дані, інформацію про споживання алкоголю і тютюну, харчові звички, рівень фізичної активності, результати вимірювань артеріального тиску, глюкози та холестерину, а також дані про хвороби системи кровообігу.

Понад 130 країн світу хоча б раз проводили дослідження STEPS, а в деяких країнах воно здійснювалося кілька разів. В Україні це дослідження проводиться вперше. Його організовує Міністерство охорони здоров'я України разом із Всесвітньою організацією охорони здоров'я в рамках проекту «Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей», який спільно реалізують МОЗ України та

Світовий банк. Виконавцями дослідження є Центр громадського здоров'я МОЗ України [8] та Громадська організація «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка» [9].

Дослідження STEPS вивчає поширеність НІЗ та їхні фактори ризику через стандартизоване анкетування, а також проведення фізичних і біохімічних вимірювань. Учасники дослідження обираються випадковим чином, а їхня участь є добровільною. Вся інформація, яку надають респонденти, залишається конфіденційною і використовується виключно для наукових цілей. Для проведення дослідження залучені професійні інтерв'юери, які пройшли спеціальне навчання.

Дослідження складається з трьох етапів:

1. КРОК 1: інтерв'ю учасників для виявлення поведінкових факторів ризику та історії здоров'я, пов'язаної з НІЗ.

2. КРОК 2: фізичні вимірювання, такі як зріст, вага, окружність талії та стегон, артеріальний тиск і частота серцевих скорочень.

3. КРОК 3: біохімічні вимірювання, які включають аналізи крові на глюкозу і ліпіди за допомогою швидких тестів, а також аналіз сечі для визначення рівня натрію, калію, креатиніну та йоду.

Дослідження надає можливість отримати репрезентативні національні дані, які можна порівнювати з міжнародними. Серед таких даних: рівень споживання алкоголю та тютюну, кількість вживаних овочів і фруктів, рівень споживання солі, фізична активність, історія НІЗ та їх лікування, поширеність надмірної ваги, ожиріння, підвищеного артеріального тиску, рівня глюкози та холестерину.

Крім стандартного блоку, МОЗ України вирішило додати до дослідження STEPS додаткові питання, що стосуються громадського здоров'я. Це включає:

- питання психічного здоров'я, такі як депресія та самогубство;
- проблеми насильства і травм;
- скринінг та контроль раку шийки матки.

Опитування STEPS охоплює 11 з 25 індикаторів, вказаних у Глобальному плані дій ВООЗ із профілактики та боротьби з НІЗ на 2018–2023 рр., та Глобальній системі моніторингу для запобігання НІЗ, які стосуються 7 із 9 глобальних цілей. Таким чином, це дослідження відіграє важливу роль у запобіганні та контролі НІЗ.

STEPS дає можливість отримати надійні дані про основні фактори ризику НІЗ, їхній розподіл та зв'язок із соціально-економічними показниками. Це робить дослідження цінним інструментом для розробки і моніторингу стратегій профілактики та боротьби з НІЗ.

ВООЗ рекомендує проводити дослідження STEPS кожні п'ять років, щоб відстежувати тенденції, оцінювати ефективність політики в галузі охорони здоров'я і покращувати заходи профілактики та контролю НІЗ.

Однією з основних причин виникнення НІЗ та передчасної смерті в Україні є тютюнокуріння. Щороку через хвороби, пов'язані з тютюном, помирають близько 85 000 українців. За даними Глобального опитування дорослих щодо вживання тютюну (GATS) у 2010 та 2020 рр., поширеність щоденного куріння в Україні знизилась на 20 %. Проте тютюнові вироби все ще вживають 23 % дорослого населення (8,2 млн людей), причому чоловіки курять у п'ять разів частіше за жінок. У найпродуктивніших вікових групах (25–44 та 45–64 роки) чоловіки щоденно курять у 46,4 % та 38,3 % випадків відповідно, що спричиняє високий рівень захворюваності на рак, серцево-судинні та респіраторні хвороби.

У період з 2013 по 2023 р. поширеність куріння серед молоді віком 18–30 років також зменшилася з 37 до 26,7 %, що складає 28 % зниження. Куріння серед підлітків віком 15–17 років також постійно зменшується: з 21,2 % у 2019 р. до 12,2 % у 2022 р. Це свідчить про зниження кількості молодих людей, які починають курити. Однак серед молоді набули популярності електронні сигарети та кальяни. За даними, 11,3 % підлітків віком 15–17 років курять кальян, а 5,5 % – електронні сигарети [10].

Щодо споживання алкоголю у 2023 р. середній рівень споживання в Україні склав 8,6 л спирту на душу населення віком від 15 років. Згідно з дослідженням «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин» (ESPAD) 2023 р., 85,7 % підлітків в Україні хоча б раз вживали алкоголь. Опитування «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» (HBSC) 2022 р. показало, що 39,4 % школярів мали досвід вживання алкоголю [11].

Згідно з дослідженням «Індекс здоров'я 2022 року», кожен другий дорослий українець (53,7 %) має зайву вагу. Жінки частіше мають вищий індекс маси тіла (ІМТ) (26,3) порівняно з чоловіками (25,9). Єдиною віковою групою, серед якої середній показник ІМТ є нормальним, є молоді люди віком 18–29 років (23,2). В усіх інших вікових групах ІМТ зростає з віком – від 25,0 у віковій групі 30–44 роки до 28,0 серед осіб віком понад 60 років [12].

Ефективна профілактика НІЗ вимагає комплексного підходу, де взаємодіють державні органи, медичні установи, громадськість і приватний сектор. Профілактичні стратегії мають охоплювати як первинну, так і вторинну профілактику, спрямовану на зниження впливу поведінкових і біологічних факторів ризику, а також на своєчасне виявлення та лікування НІЗ на ранніх етапах.

1. Первинна профілактика – це зміна поведінкових факторів ризику, таких як скорочення куріння, зменшення вживання алкоголю, популяризація здорового харчування та збільшення фізичної активності. Для досягнення цих цілей необхідні просвітницькі кампанії та створення умов для здорового способу життя.

2. Вторинна профілактика спрямована на раннє виявлення та лікування НІЗ через запровадження скринінгових програм і регулярних медичних оглядів. Ці програми мають бути доступними для всіх, особливо для груп ризику, таких як літні люди та пацієнти з сімейною історією захворювань.

3. Третинна профілактика зосереджується на зниженні ускладнень і погіршення стану здоров'я пацієнтів із хронічними захворюваннями через реабілітацію, покращення якості життя та доступ до належного лікування.

4. Політичні та нормативні заходи передбачають розробку та реалізацію законів, які обмежують вплив шкідливих звичок і підтримують здоровий спосіб життя. Це може включати регулювання ринку тютюну та алкоголю, контроль якості продуктів і стимулювання фізичної активності через міське планування.

5. Міжсекторальна співпраця: профілактика НІЗ повинна включати різні сектори, такі як освіта, економіка, транспорт і охорона довкілля. Такий комплексний підхід забезпечує ефективніші профілактичні заходи через співпрацю різних інститутів [3].

Ці стратегії повинні постійно моніторитися та адаптуватися відповідно до змін у суспільстві та медицині. Завдяки впровадженню ефективних

профілактичних заходів можна значно знизити тягар НІЗ та покращити здоров'я населення.

Висновки

Отже, НІЗ є провідною причиною смертності у світі. Більшості випадків можна запобігти, проте необхідні ефективні стратегії профілактики, щоб зменшити вплив поведінкових факторів ризику, таких як куріння, нездорове харчування, недостатня фізична активність та зловживання алкоголем.

Наразі НІЗ є головною причиною смертності в Україні, становлячи 91 % від загальної кількості смертей. Найбільший вплив мають ССЗ та онкологія. Через старіння населення та недосконалість охорони здоров'я ситуація може погіршитися.

Визначено, що STEPS-методика, рекомендована ВООЗ, дозволяє країнам збирати стандартизовані дані про поширеність НІЗ та їхні фактори ризику, що є важливим для прийняття обґрунтованих рішень у боротьбі з цими захворюваннями.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці національних профілактичних програм, спрямованих на зміну поведінкових факторів ризику, адже ефективна профілактика потребує комплексного підходу, який включає первинну, вторинну і третинну профілактику, а також політичні та нормативні заходи для підтримки здорового способу життя.

Список літератури

1. *Глобальний план дій ВООЗ із запобігання неінфекційним захворюванням (GAP) та Глобальна система моніторингу (GMF) / Всесвітня організація охорони здоров'я.* – 2024. – Режим доступу : <https://moz.gov.ua/article/news/moz-ta-vooz-oprijjudnili-novu-strategiju-spivpraci->
2. *Європейська програма «Об'єднані дії для поліпшення здоров'я в Європі» 2023–2025 років / Всесвітня організація охорони здоров'я.* – 2023. – Режим доступу : <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/345924/WHO-EURO-2021-1919-41670-59496-ukr.pdf>.
3. *Дослідження виявило дуже високу поширеність неінфекційних захворювань, їх поведінкових і біологічних факторів ризику в Україні.* – Режим доступу : <https://phc.org.ua/news/doslidzhennya-steps-viyavilo-duzhe-visokuposhirenist-faktoriv-riziku-neinfekciynikh>.
4. *Розвиток системи охорони здоров'я в Україні у 2024 році / Міністерство охорони здоров'я України.* – К., 2024. – Режим доступу : <https://moz.gov.ua/zmichennja-sistemi-ohoroni-zdorovja-ta-zberezhennja-zhittja-heal-ukraine>.
5. *Проект «Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей» / Світовий банк.* – 2023. – Режим доступу : <https://www.worldbank.org/uk/news/feature/2023/02/14/despite-the-war-ukraine-continues-providing-necessary-health-services-to-patients>.
6. *Дослідження STEPS: поширеність факторів ризику неінфекційних захворювань в Україні у 2019 році.* – Копенгаген : Європейське регіональне бюро ВООЗ, 2020. – Режим доступу : <https://www.who.int/ukraine/uk/publications/WHO-EURO-2020-1468-41218-56060>.
7. *STEPS: Як і для чого вивчають фактори ризику неінфекційних хвороб.* – Режим доступу : <https://moz.gov.ua/uk/steps-jak-i-dlja-chogo-vivchajut-faktori-riziku-neinfekciynih-hvorob>.
8. *Дослідження STEPS: результати епідеміологічного нагляду за факторами ризику неінфекційних захворювань в Україні / Центр громадського здоров'я МОЗ України.* – К., 2024. – Режим доступу : <https://phc.org.ua/naukova-diialnist/doslidzhennya/doslidzhennya-z-neinfekciynih-zakhvoryuvan/nacionalne-doslidzhennya-steps-v-ukraini>.
9. *Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді в Україні / Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка.* – К., 2021. – Режим доступу : <https://www.uisr.org.ua/hbse>.
10. *Глобальне опитування дорослих щодо вживання тютюну (GATS). Результати опитування.* – К., 2020. – Режим доступу : https://kiis.com.ua/materials/pr/20180214_GATS/Full%20Report%20GATS%20Ukraine%202017%20UKR.pdf.
11. *Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин (ESPAD). Результати опитування серед українських підлітків.* – К., 2022. – Режим доступу : <https://www.uisr.org.ua/espad>.
12. *Індекс здоров'я українців 2022 року / Центр громадського здоров'я МОЗ України.* – К., 2022. – Режим доступу : <https://phc.org.ua>.

References

1. Vsesvitnya orhanizatsiya okhorony zdorovya. (2024). Hlobalnyy plan diy VOOZ iz zapobihannya neinfektsiynym zakhvoryuvanniam (GAP) ta Hlobalna systema monitorynhu (GMF) [WHO's Global Action Plan for the Prevention of Noncommunicable Diseases (GAP) and the Global Monitoring System (GMF)]. *moz.gov.ua*. Retrieved from: <https://moz.gov.ua/article/news/moz-ta-vooz-oprijudnili-novu-strategiju-spivpraci> [in Ukrainian].
2. Vsesvitnya orhanizatsiya okhorony zdorovya. (2023). Yevropeyska prohrama «Obyednani diyi dlya polipshennya zdorovya v Yevropi» 2023–2025 rokiv [European Program “Joint Actions to Improve Health in Europe” 2023–2025]. *iris.who.int*. Retrieved from: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/345924/WHO-EURO-2021-1919-41670-59496-ukr.pdf> [in Ukrainian].
3. Doslidzhennya vyavylo duzhe vysoku poshyrenist neinfektsiynych zakhvoryuvan, yikh povedinkovykh i biolohichnykh faktoriv ryzyku v Ukrayini [The study revealed a very high prevalence of non-communicable diseases, their behavioral and biological risk factors in Ukraine]. *phc.org.ua*. Retrieved from: <https://phc.org.ua/news/doslidzhennya-steps-viyavilo-duzhe-visoku-poshyrenist-faktoriv-riziku-neinfekciynikh> [in Ukrainian].
4. Ministerstvo okhorony zdorovya Ukrayiny. (2024). Rozvytok systemy okhorony zdorovya v Ukrayini u 2024 rotsi [Development of the healthcare system in Ukraine in 2024]. Kyiv. *moz.gov.ua*. Retrieved from: <https://moz.gov.ua/zmicnennja-sistemi-okhoroni-zdorovja-ta-zberezhenja-zhittja-heal-ukraine> [in Ukrainian].
5. Svitovyy bank. (2023). Proyeckt «Polipshennya okhorony zdorovya na sluzhbi u lyudey» [The project “Improving health care at the service of people”]. *www.worldbank.org*. Retrieved from: <https://www.worldbank.org/uk/news/feature/2023/02/14/despite-the-war-ukraine-continues-providing-necessary-health-services-to-patients> [in Ukrainian].
6. (2020). Doslidzhennya STEPS: poshyrenist faktoriv ryzyku neinfektsiynych zakhvoryuvan v Ukrayini u 2019 rotsi [STEPS study: prevalence of risk factors for non-communicable diseases in Ukraine in 2019]. Kopenhagen: Yevropeyske rehionalne byuro VOOZ. *www.who.int*. Retrieved from: <https://www.who.int/ukraine/uk/publications/WHO-EURO-2020-1468-41218-56060> [in Ukrainian].
7. STEPS: Yak i dlya choho vyvchayut faktory ryzyku neinfektsiynych khvorob [STEPS: How and for what risk factors of non-communicable diseases are studied]. *moz.gov.ua*. Retrieved from: <https://moz.gov.ua/uk/steps-jak-i-dlja-chogovivchajut-faktori-riziku-neinfekciynih-hvorob> [in Ukrainian].
8. Tsentr hromadskoho zdorovya MOZ Ukrayiny. (2024). Doslidzhennya STEPS: rezultaty epidemiolohichnoho nahlyadu za faktoramy ryzyku neinfektsiynych zakhvoryuvan v Ukrayini [The STEPS study: results of epidemiological surveillance of risk factors for non-communicable diseases in Ukraine]. Kyiv. *phc.org.ua*. Retrieved from: <https://phc.org.ua/naukova-diyalnist/doslidzhennya/doslidzhennya-z-neinfekciynikh-zakhvoryuvan/nacionalne-doslidzhennya-steps-v-ukraini> [in Ukrainian].
9. Ukrayinskyi instytut sotsialnykh doslidzhen imeni Oleksandra Yaremenka. (2021). Zdorovya ta povedinkovi oriyentatsiyi uchnivskoyi molodi v Ukrayini [Health and behavioral orientations of student youth in Ukraine]. Kyiv. Retrieved from: <https://www.uisr.org.ua/hbsc> [in Ukrainian].
10. (2020). Hlobalne opytuvannya doroslykh shchodo vzhyvannya tyutyunu (GATS). Rezultaty opytuvannya [Global Adult Tobacco Use Survey (GATS). Survey results]. Kyiv. Retrieved from: https://kiis.com.ua/materials/pr/20180214_GATS/Full%20Report%20GATS%20Ukraine%202017%20UKR.pdf [in Ukrainian].
11. (2022). Yevropeyske opytuvannya uchniv shchodo vzhyvannya alkoholyu ta inshykh narkotychnykh rehovyn (ESPAD). Rezultaty opytuvannya sered ukrayinskykh pidlitkiv [European survey of pupils on the use of alcohol and other narcotic substances (ESPAD). Results of a survey among Ukrainian teenagers]. Kyiv. Retrieved from: <https://www.uisr.org.ua/espand> [in Ukrainian].
12. Tsentr hromadskoho zdorovya MOZ Ukrayiny. (2022). Indeks zdorovya ukrayintsiv 2022 roku [Public Health index of Ukrainians in 2022]. Kyiv. Retrieved from: <https://phc.org.ua> [in Ukrainian].

STUDY OF THE PREVALENCE OF NON-COMMUNICABLE DISEASES IN DIFFERENT POPULATIONS, ASSESSMENT OF RISK FACTORS AND DEVELOPMENT OF PREVENTION STRATEGIES

N. O. Slobodian, V. Yu. Yatyshchuk, N. O. Terenda, N. Ya. Panchyshyn, T. P. Vashchuk

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University of the Ministry of Health of Ukraine, Ternopil, Ukraine

Purpose: to study the prevalence of non-communicable diseases (NCDs) in different populations, to assess the impact of key risk factors on public health, and to develop effective prevention strategies to reduce morbidity and mortality associated with NCDs.

Materials and Methods. The paper examines and analyzes the prevalence of non-communicable diseases (NCDs) in different populations, and also assesses the key risk factors contributing to their development. The main focus is on such diseases as cardiovascular diseases, oncology, diabetes and chronic respiratory diseases, which are the leading causes of death and disability in Ukraine.

Results. Current statistical data on morbidity and mortality from NCDs are presented, and the main behavioral, biological, and environmental risk factors are analyzed. International experience in the field of prevention of NCDs and recommendations of the World Health Organization (WHO) are considered. Special attention is paid to the development of strategic measures for the prevention of non-communicable diseases, which include programs for the prevention, early detection and treatment of NCDs, as well as strategies for reducing risks and strengthening

the health of the population. The work emphasizes the importance of implementing national preventive programs aimed at changing behavioral risk factors, such as smoking, insufficient physical activity, unhealthy diet and alcohol abuse, to reduce the burden of NCDs in Ukraine.

Conclusions. In summary, non-communicable diseases (NCDs) are the leading cause of death in the world. Most cases are preventable, but effective prevention strategies are needed to reduce the impact of behavioral risk factors such as smoking, unhealthy diet, physical inactivity, and alcohol abuse.

Currently, NCDs are the leading cause of death in Ukraine, accounting for 91% of all deaths. Cardiovascular diseases and oncology have the greatest impact. Due to the aging of the population and imperfect health care, the situation may worsen.

The STEPS methodology, recommended by the WHO, allows countries to collect standardized data on the prevalence of NCDs and their risk factors, which is important for making informed decisions in the fight against these diseases.

KEY WORDS: non-communicable diseases; prevention; cardiovascular diseases; diabetes; oncological diseases; strategic programs; health care; risk factors; international recommendations.

Рукопис надійшов до редакції 10.09.2024.

Відомості про авторів:

Слободян Наталія Олександрівна – кандидатка економічних наук, доцентка кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України; ORCID <https://orcid.org/0009-0000-6990-4188>.

Ятищук Вадим Юрійович – здобувач вищої освіти 2 року навчання за спеціальністю 229 «Громадське здоров'я» медичного факультету Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України.

Теренда Наталія Олександрівна – докторка медичних наук, професорка кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України; ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5655-4326>.

Панчишин Наталія Ярославівна – кандидатка медичних наук, доцентка кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України; ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5786-3083>.

Вашук Тетяна Петрівна – аспірантка кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України.

Електронна адреса для листування: slobodyanno@tdmu.edu.ua